
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

SZÓBUBORÉKOK KÉP NÉLKÜLI NÉGYZETEK BEN

Böndör Pál: *Ebihalak*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1987

A szükkár, „karsztosított” versek írójaként ismert Böndör Pál legújabb kötete, az *Ebihalak* prózakönyv: ifjúsági regény. Hogy „regény” az *Ebihalak*, afelől nincsenek kételyeink, még ha meglehetősen szabálytalan is. Megtanulhattuk már, hogy a regény nem öntőforma, hanem elasztikus, amolyan „csupabendő”, mindent — esetenként más műfajokat is — bekebelező műfaj. Ámde hogy „ifjúsági” lenne az *Ebihalak*... Nos, talán akadnak olyan olvasók, akik ezt kétségbe vonják. Való igaz, hogy az *Ebihalak* nem minden tekintetben felel meg az ifjúsági regény követelményeinek: nincs érdekesítő cselekménye, hősei sem olyan jellemek, akikkel az ifjú olvasók maradéktalanul azonosulni tudnának, híján van az okító szándéknak, izgalmas fordulatoknak. De nem biztos (sőt biztosan nem), hogy töredékes, széthulló világunkban az ifjúság körében csak a kerek történeteknek, didaktikus meséknek, érzelmes múltidézéseknak van keletjük. A tömegmédiák, a képregény, a komputerek egyeduralmának korát éljük: miért ne olvasnának hát szívesen a fiatalok egy olyan könyvet, amely már legelső fejezetcímével (Beszédfelhőkék ebihalak feje felett), valamint a képregénytechnikát idéző megoldásaival, tárgyával az ő világukra (is) utal? A kérdés — remélhetőleg — szónoki. Következésképpen: szükségtelen megkérdőjeleznünk a szerző műfajmegjelölését.

„Ebihalak.” Az ebihal, bizony, eléggé száználmas állatka, közönségesen békaporontynak nevezik. Kedvező fejlődési feltételek mellett béka lesz belőle, de egyelőre csak „lárva” — az értelmező szótár szabatos meghatározása szerint —, „a béka vízben élő, kopolyúval lélegző, lábatlan, halhoz hasonló alakú lárvája”. Úgy indul a regény, hogy ketten — szóhasználatuk arra vall, hogy kisfiúk; később meg is nevezik egymást: Angél és Jode — az ebihalakról beszélgetnek. Egyikük azt javasolja, hogy menjenek a lápra ebihalakat fogni. „Mi a fityfenének?” — kérdezi a társa. „Befőttesüvegbe rakjuk őket. Megfigyeljük, hogyan lesz belőlük béka” — válaszolja emez. (A szövegben nincs utalás a

megszólaló személyre. Csak párbeszéd van. A szereplők „egyenesben” beszélnek.) Hogyan lesz az ebihalból béka — netán az átalakulás eme folyamatát szeretne volna Böndör Pál regényével demonstrálni? Pontosabban azt — az ebihal—gyermek párhuzam nyilvánvaló —, hogyan lesz a gyermekből felnőtt? (Hogy a felnőttek a „békák”, az kiderül az egyik szereplő szavaiból: „A lakók átalakulnak békákká...” — mondja Angél a mocsár helyén épülő toronyház leendő lakóira gondolva.) Az átváltozás fázisainak ábrázolásával adósunk maradt az író. Elmaradt a fejlődésrajz, elégtelen az alakábrázolás, a helyzetkép, nincsenek eléggé kidomborítva a társadalmi vonatkozások. Csak jelzetek vannak. Szóbuborékok kép nélküli négyzetekben. Szándékolt szűkszavúság. Mert — föltevésünk helytállóságát bizonyítja az egész töredékes regényvilág — Böndör *csak* ennyit akart: leképezni az alaktalanságot. Az ebihalakból nem lesznek békák: megmaradnak ebihalaknak.

A mindössze százoldalas regénynek három szereplője van: Angél, Jode és Vidáts Kornél. Főlépésük pillanatában mindhárman az elemi iskola tanulói. Helyszín: (fölismerhetően) Újvidék. A „cselekmény” ideje: a hatvanas évek eleje. A képregény, a rock és a színes film térhódításának korszaka ez. Mi sem természetesebb: a regényhősök előbb képregényrajzolóok szeretnének lenni, majd filmesek és rockzenészek. Aztán versírással próbálkoznak. (Angél „novellaszerű jegyzetei” „már majdnem közzölhető”) Lányok után leskelődnek (ekkor már gimnazisták), tengnek-lengnek, csellengenek, csatangolnak... Bármibe kezdenek is bele, mindent félbehagynak, semmit sem csinálnak végig. Az Ifjú Napok főszerkesztője, akinek Angél elviszi legelső zsengeit, találóan jellemzi mentalitásukat: „— Befejezetlen képeket festenek... házromokat terveznek... töredékeket írnak...” Angél egy megírandó történetet beszél el az atlétaírókról, akik egy fennsíkon gyülekeznek, hogy távolugrásban vetélkedjenek. A dobantódeszkatól „a szakadék pereméig, ez a táv éppen a mindenkori világcsúcs hossza”. „A legjobb lezuhan”, kiselejteződik. A Szomorú tűzfalaknál című fejezetben Angél megkéri a barátjait, emelnek őt a magasba, hogy egy „szomorú tűzfalra” kiírassa: „Éljen a...”, de a mondatot nem tudja befejezni, nem tudja, mit, kit is kellene éltetnie. Ők egyelőre csak azt tudják, hogy mit *nem* akarnak: „békákká” lenni: „— Nem, nem bújok ki ebből a bőrből soha! — feszültek meg az izmai, mint az ugrásra kész vadnak.”

Viszolyognak a haszonelvűségtől, nem képesek fennkölt eszmékkel azonosulni. Mint afféle „művészpallánták”, nonkonformista beállítottságúak. Elvetik az „elkoptatott szóképeket”, nem vállalják a felnőttek világát, mint művészjelöltek, megtagadják elődeiket.

A regény két részből áll, amelyek tizenegy-tizenegy lazán összefüggő fejezetet tartalmaznak. A szerző mintha a részek címeivel is — Egy ezredforduló előtti képregénytöredékből; Egy ezredforduló előtti dramtöredékből — a kompozíciós megoldásokat, a mozaikosságot, a töre-

dékességet, a darabosságot akarná indokolni. A regényszerkezet rafináltan bonyolult. A Hobbis háborúja című fejezetről pl. csak később derül ki, hogy tulajdonképpen betétnovella, a „szerzője” Angél (ez a regény legsikerültebb része, dacára annak, hogy „kezdő” írta). Angél még két fejezetnek a „társszerzője”: az Angél az idegenvezető és az Óriás képregénynégyzet madártávlatból címűeknek. Ez utóbbi a jövőbe kalauzolja olvasóit. Aprólékos, valóság-hű leírásaival (pl.: „Szabadka. Tengerszint feletti magasság: 105 m. Lakosok száma...” stb.) ellenpontozza az előző, leírásokban szűkölködő fejezeteket.

Az *Ebihalak* töredékessége, darabossága, „nyitottsága” funkcionális, indokolt. *Helyénvaló*.

Ifjúsági regény. „Erről nézed: ilyen, arról nézed: olyan. Új szögből figyeled, most sem hasonlít... mire? Önmagára?”

P. NAGY István

VÁROS-KÉPEK

Oto Tolnai: *Priče iz robne kuće*. Bratstvo-jedinstvo, Újvidék, 1986

Ahogy az életmű önnön múltjából és múltjában folytonosan megújulva immár hagyományt teremt, úgy törekedik a témává vált világ is a kontinuitásra. A folytonosság tudatát, létezésünk öntudatát az epika hordozza a legautentikusabb módon, lévén ez az emlékezés műfaja: városi életünk megannyi objektuma (az életmű megannyi szimbóluma) — a kirakatok, hirdetőtáblák, forgóajtók, mozgólépcsők, sugáruak, parkok, sínek, lakótelepek, hidak s nem utolsó sorban a folyó — velünk együtt várja „történeté levésének” pillanatát.

Tolnai Oto egyszerre teremt meg novelláiban a Várost és annak történetét. Továbbá megteremt a városi olvasót, és ez sem mellékes. Ebben a városban bolyong a novellák első személyű „hőse”, látszólag idegenül. Csak az érti, hogy itt másról van szó, aki ismeri Tolnai költészetében azt a bensőségességet, ami az író a világhoz és annak tárgyaihoz fűzi. E viszonyban teremődik újra és újra a város és a novella. E bensőségességben születik meg a hagyomány: az elbeszélő ott-hont keres a térben és időben, akár az elbeszélés, és mikor megtalálja, a tárgyiasság és alanyiség, Város és író koordinátái egybeesnek.

A tér-idő átdimenzionálásával metafizikai teljességgel tárulkozik elének a Város-kép: mintha Kafka köteteivel a hónapok alatt Prága középkori utcáit járnánk szüntelen! — „Hirtelen berántottam a fejem: tán valami ködbe fojtott városkában élek?! Tudod, sosem is sikerült túltennem magamat azokon a sötét, metafizikai kategóriákként csillanó tülhegyes